

مقاله پژوهشی: واکاوی علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط

جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس

پذیرش مقاله: ۹۹/۰۳/۱۹

دریافت مقاله: ۹۹/۰۱/۱۸

محمد رضا حافظ نیا^۱، عبدالرضا فرجی راد^۲، محمدحسن نامی^۳، رضا شاملو^۴

چکیده:

خلیج فارس به عنوان غنی‌ترین و مهم‌ترین منطقه جهان به لحاظ داشتن ذخایر عظیم هیدروکربنی و نیز اهمیت اقتصادی و مالی و به عنوان یک بازار گسترده و پررونق، از جایگاه و موقعیت ممتازی در جهان برخوردار است. روابط ایران و همسایگان جنوبی خلیج فارس اهمیت خاصی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد که طی سالیان متمادی متأثر از ایدئولوژی، قومیت، رقابت‌های منطقه‌ای، قطب‌بندی‌های جهانی، اقتصادی و غیره بوده است. وجود علائق و دغدغه‌های ژئوپلیتیکی باعث به وجود آمدن ارزش مشترک و همگرایی و ایجاد مناسبات حسنه و در مقابل، چالش‌های ژئوپلیتیکی باعث واگرایی و روابط تنش‌آلود در سیستم منطقه‌ای گردیده است. هدف این تحقیق، واکاوی علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس است. این تحقیق از نوع کاربردی است که بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی سعی دارد به ارائه پاسخ تحقیق که «علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط میان کشورهای جنوب خلیج فارس و جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟» بپردازد. شیوه گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز کتابخانه‌ای و اسنادی است و برای تحلیل داده‌ها از روش‌های تجزیه و تحلیل آمار توصیفی و استنباطی و نرم‌افزار SPSS استفاده گردیده است. در پایان نیز با بهره‌گیری از آزمون فریدمن، تعداد ۱۵ عامل به عنوان علائق و ۲۱ عامل به عنوان مهم‌ترین چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس احصاء گردیدند.

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، علائق، چالش‌های ژئوپلیتیکی، خلیج فارس

مقدمه

^۱ استاد، جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس

^۲ دانشیار، جغرافیای سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات تهران

^۳ استادیار، جغرافیای سیاسی، دانشگاه فارابی

^۴ دانشجوی دکتری، مدیریت راهبردی نظامی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

رفتار سیاسی یک کشور در عرصه فرامرزی و جهانی برگرفته از «ژئوپلیتیک» و اهداف معطوف به آن است و شناخت ماهیت ژئوپلیتیک یک کشور به درک و تحلیل نوع رفتار و کنش‌های ژئوپلیتیک آن کشور در قبال دیگر کشورها کمک خواهد کرد. امروزه کشورهای دنیا تلاش می‌کنند با بهره‌گیری از علائق و شناسایی چالش‌های ژئوپلیتیکی، نسبت به اتخاذ روابط و سیاست‌های مناسب در راستای توجه به منافع ملی خود اقدام نمایند. علائق ژئوپلیتیکی واقعی، در جهت تأمین منافع کشورها عمل می‌کنند و کشورهای مختلف از این طریق می‌توانند در جهت تقویت وزن ژئوپلیتیک خود تلاش نمایند. بیشترین علائق ژئوپلیتیکی یک کشور در کشورهای هم‌جوار آن است و به میزان فاصله از مرزهای ملی، میزان علائق ژئوپلیتیکی کاهش خواهد یافت (حافظ نیا ورومینا، ۱۳۹۶: ۱۰). از طرفی دیگر، بخشی از رفتار سیاسی بازیگران بین‌المللی در قالب چالش‌ژئوپلیتیکی در مناسبات واحدهای سیاسی نمود می‌یابد که هدف آن تحمیل اراده یا افزایش هزینه‌های مادی و معنوی کشور رقیب است. چالش‌های ژئوپلیتیکی در قالب کشمکش‌های سرزمینی، سیاسی، اقتصادی، ایدئولوژیکی و غیره موجب تشدید تعارضات در بین کشورها می‌گردد. جمهوری اسلامی ایران از معدود کشورهایی است که به علت همسایگی با پانزده کشور و دارا بودن ذخایر عظیم نفت و گاز در جنوب و همچنین تسلط بر تنگه راهبردی هرمز، دارای موقعیت ژئوپلیتیکی خاصی است. تحقق این امر یعنی ارتباط موفق با دیگر کشورهای همسایه برای همه کشورها به‌خصوص برای جمهوری اسلامی ایران که دارای موقعیت ژئوپلیتیکی حساسی می‌باشد، بسیار راهبردی است. روابط جمهوری اسلامی ایران و همسایگان حوزه خلیج فارس، به‌عنوان یکی از زیر سیستم‌های منطقه‌ای اهمیت خاصی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد و روابطی چندبعدی و پیچیده محسوب می‌شود. در جنوب ایران کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس قرار دارند که به دلیل برخورداری از منابع بزرگ نفت به ثروت فراوان دست‌یافته و در دو دهه اخیر در عرصه نوسازی و تولید ثروت، گوی سبقت را از دیگر کشورهای منطقه ربوده و در روابط با جمهوری اسلامی ایران هم وضعیت خاصی دارند. از یک‌سو، روابط خوب اقتصادی میان برخی از کشورهای این منطقه، پیوندهای آن‌ها را عمیق‌تر و مناسباتشان را تقویت کرده است و از سوی دیگر، تنش میان این کشورها با جمهوری اسلامی ایران در چند دهه گذشته، با فراز و فرودهایی ادامه داشته است. ازجمله این تنش‌ها عبارت‌اند از:

۱. اتخاذ مواضع این کشورها در مخالفت با مواضع ایران در جنگ سوریه و حمایت سیاسی و مالی از گروه‌های تروریستی تکفیری در سوریه و منطقه؛
۲. تلاش زیاد در جهت تضعیف محور مقاومت توسط عربستان و امارات متحده عربی؛
۳. اتحاد این کشورها با آمریکا و خرید مبالغ هنگفت تسلیحات از آمریکا و سایر کشورهای غربی؛
۴. مشارکت نیروهای برخی کشورهای منطقه در ائتلاف عربی در حمله به یمن
۵. اختلاف ایدئولوژیکی جمهوری اسلامی ایران با برخی از این کشورها مانند عربستان و ... ؛
۶. عضویت تمامی این کشورها در شورای همکاری خلیج فارس به‌عنوان یکی از اهرم‌های فشار علیه جمهوری اسلامی ایران.

دغدغه موردنظر محققین این است که با توجه به این‌که علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی میان جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس نقش اساسی و تعیین‌کننده در روابط ایران با این کشورها دارد، تحلیل علمی که برگرفته از یک روند علمی و کار پژوهشی بر اساس علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی باشد، تدوین نگردیده است. هدف این تحقیق واکاوی و تبیین علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس می‌باشد و سعی دارد تا به پرسش اصلی آن «علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط میان کشورهای جنوب خلیج فارس و جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟» پاسخ دهد. این تحقیق بدین جهت از اهمیت برخوردار است که می‌تواند جایگاه، اهمیت و موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی جمهوری اسلامی ایران را مورد شناسایی قرار داده و به‌عنوان مبنای علمی برای تعیین رفتار و سیاست خارجی ج.ا.ایران در صحنه رقابت و تنش‌های منطقه‌ای باشد. همچنین به مراجع تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر سیاسی جمهوری اسلامی ایران در تدوین و اعمال سیاست‌های مناسب در روابط با این کشورها می‌نماید. عدم شناخت و انجام این تحقیق غفلت راهبردی مدیران در جهت ایجاد ارتباط مؤثر و همگرایی ایران در روابط با کشورهای منطقه را در پی داشته و موجب غافلگیر شدن در برابر تهدیدها، اتلاف منابع محدود، بازده نزولی و تحمل خسارات و صدمات به ج.ا.ایران در حوزه‌ها دفاعی و سیاسی در منطقه خواهد گردید.

مبانی نظری تحقیق

الف-پیشینه شناسی:

الف) زهرا احمدی پور و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل ژئوپلیتیکی فرصت‌ها و چالش‌های همگرایی در منطقه غرب آسیا» معتقد هستند مهم‌ترین چالش‌های ژئوپلیتیکی که مانع از همگرایی کشورها در این منطقه می‌شوند عبارت‌اند از:

۱. فقدان مردم‌سالاری حقیقی در کشورهای منطقه و عدم ثبات نظام‌های سیاسی؛
 ۲. تنوع قومی و فرهنگی و تنش‌های سیاسی و اختلافات مرزی میان کشورهای منطقه؛
 ۴. سیاست‌های تفرقه‌افکنانه قدرت‌های مداخله‌گر در سایه عدم اعتماد متقابل کشورها؛
 ۵. ساختارهای ضعیف اقتصادی و اقتصاد تک‌پایه و غالباً استوار بر صدور مواد خام و اولیه؛
- ب) ساسان مؤمن (۱۳۹۶) در رساله دکترای خود با عنوان «طراحی الگوی تدوین سیاست دفاعی ج.ا.ایران با تأکید بر حوزه خلیج فارس» ضمن بررسی روابط ج.ا.ایران با کشورهای حوزه خلیج فارس، ۲۵ مؤلفه و ۱۱۳ شاخص مؤثر بر الگوی تدوین سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر حوزه خلیج فارس را شناسایی و ارائه نموده است.

ج) محمدرضا حافظ نیا و ابراهیم رومینا (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر علائق ژئوپلیتیکی ایران و عربستان در ایجاد چالش‌های منطقه‌ای در جنوب غرب آسیا» معتقد هستند کنش دو کشور ایران و عربستان در جنوب غرب آسیا تحت تأثیر متغیرهای مختلفی چون سابقه تاریخ، فرهنگی، رقابت ایدئولوژیک، ساختار سیاسی متعارض، رقابت‌های دینی و مذهبی، گروه‌های قومی و مذهبی همسو در کشورهای متقابل و کنش سیاسی سطح فرا منطقه‌ای است.

د) هادی ویسی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی چالش‌های ژئوپلیتیکی رابطه شورای همکاری خلیج فارس با ج.ا.ایران و تأثیر آن بر جهان اسلام» به بررسی روابط ج.ا.ایران با این کشورها به ویژه عربستان پرداخته و در پایان نتیجه‌گیری نموده است که رقابت و تنش میان روابط ایران و عربستان بسیار عمیق، گسترده است و به راحتی امکان مصالحه و همگرایی در این منطقه ژئوپلیتیکی وجود ندارد. و نمی‌توان چشم انداز روشنی را برای آن ترسیم کرد.

ب- مفهوم شناسی

مفهوم ژئوپلیتیک: باینکه از زمان وضع این واژه توسط رودلف کی‌الین^۱ بیش از صدسال می‌گذرد، ولی بر سر تعریف آن اتفاق نظر وجود ندارد ژئوپلیتیک^۲ مرکب از دو واژه «ژئو» به معنای زمین و «پلیتیک» به معنای سیاست است. ژئوپلیتیک به تعبیر تیلور^۳ جغرافیدان سیاسی انگلیسی یعنی: «مطالعه توزیع جغرافیایی قدرت بین کشورهای جهان، به‌ویژه رقابت بین قدرت‌های بزرگ و اصلی». دکتر عزتی ژئوپلیتیک را «علم کشف روابط محیط جغرافیایی و تأثیر آن بر سرنوشت سیاسی ملل است» (عزتی، ۱۳۸۰: ۶-۵). حافظ نیا، ژئوپلیتیک را این‌گونه تعریف می‌کند: «علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر» (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۷-۲۷).

ناحیه یا منطقه ژئوپلیتیک:^۴ عبارت است از بخشی از سطح سیاره زمین و یا مجموعه‌ای از کشورها و واحدهای سیاسی- فضائی هم‌جوار، اعم از فضای خشکی یا آبی یا تلفیقی که بر اساس ترکیب عوامل سیاسی و جغرافیایی خاص دارای تجانس و هویت مشخص و یا کارکرد مشترک بوده و از سایر مناطق و نواحی مجاور متمایز گردد؛ مانند منطقه خلیج فارس و دریای خزر، (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۱۱۱-۱۱۰).

کد ژئوپلیتیک:^۵ عبارت است از دستور کار عملیاتی سیاست خارجی یک کشور که در ماورای مرزهای خود، مکان‌های جغرافیایی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این مفهوم توسط پیتر تیلور جغرافیدان سیاسی معروف انگلیسی وضع شد کدهای ژئوپلیتیکی هر کشور، اختصاصی آن می‌باشند و کشورها سعی می‌کنند برای رسیدن به منافع و اهداف خود، بر کدهای ژئوپلیتیکی دیگران تأثیر گذاشته و آن را مورد هدف قرار دهند. (همان: ۱۴۵-۱۴۴).

عوامل ژئوپلیتیک: از جمله عوامل شناخته‌شده ژئوپلیتیک می‌توان به موقعیت‌های استراتژیک و ژئواستراتژیکی، موقعیت‌های ارتباطی، دریایی و ساحلی، جنبه‌های طبیعی و فیزیکی سرزمین نظیر شکل، وسعت، اوضاع توپوگرافی و اقلیم و وضعیت‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی و نوع و میزان منابع طبیعی و کمیت و کیفیت منابع انسانی و عناصر فرهنگی و تاریخی و

¹ Redelfki Elen

² Geopolitic

³ Taylor

⁴ Geopolitical Region

⁵ Geopolitical Code

غیره اشاره کرد. تمام این عوامل ژئوپلیتیکی با درجات مختلف تأثیر قابل توجهی بر روند طراحی و اجرای استراتژی دارند (همان: ۱۴)

تعلق ژئوپلیتیکی: عبارت است از مکمل‌های فضائی و جغرافیایی مفروض در ماورای مرزها که به لحاظ ساختاری از تجانس برخوردار بوده و به لحاظ کارکردی تأمین‌کننده نیازها و کاستی‌های یک کشور محسوب گردد. تعلق ژئوپلیتیکی به نوعی زیربنای علائق و منافع ملی کشورها را تشکیل می‌دهد و ناظر بر مواردی هست که با تمام یا بخشی از خصیصه‌های طبیعی و انسانی کشور تجانس و همگونی دارند و یا مواردی هستند که تأمین‌کننده احتیاجات کشور در ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی، امنیتی، تجاری، فناورانه و رسانه‌ای و غیره می‌باشند و کشور آن‌ها به دل بستگی و علاقه دارد. مانند یک گروه اقلیت هم‌کیش یا هم‌زبان و هم‌فرهنگ در کشور دیگر، یک فضای جغرافیایی مرتفع و مسلط بر کشور (بلندی‌های جولان، قفقاز و کشمیر)، یک جزیره، مسیر تأمین واردات کشور، بندرگاه‌ها و مسیرهای انتقال صادرات (نفت، گندم)، شبکه‌های ارتباط مخابراتی، اینترنتی و حمل‌ونقل، مراکز فروش کالاها و خدمات (بازارهای نفتی) و موارد متعدد دیگر (همان: ۱۲۱-۱۱۴). بیشترین علائق ژئوپلیتیکی یک کشور در کشورهای هم‌جوار آن است و به میزان فاصله از مرزهای ملی، میزان علائق ژئوپلیتیکی کاهش خواهد یافت. وجود علائق و دغدغه‌های مشترک ژئوپلیتیکی باعث به وجود آمدن ارزش مشترک و همگرایی و ایجاد مناسبات حسنه در سیستم منطقه‌ای خلیج فارس می‌شود؛ اما علائق ژئوپلیتیکی و دغدغه‌های ژئوپلیتیکی متعارض باعث واگرایی و روابط تنش آلود در سیستم منطقه‌ای می‌گردد. این موضوع دو قاعده علمی ژئوپلیتیک است. بنیاد روابط کشورها در سیستم منطقه‌ای یا جهانی بر پایه ادراک علائق و دغدغه‌های ژئوپلیتیکی کشورها است. هر کشوری سعی می‌کند به کشور دیگر نگاه کند باهم چه منافع و علائق ژئوپلیتیکی دارند (مصاحبه علمی با دکتر حافظ نیا، ۹۸/۸/۱۲).

چالش ژئوپلیتیکی:^۲ ایجاد وضعیت برای یک دولت یا کشور بر پایه عوامل ثابت و متغیر ژئوپلیتیکی، چالش ژئوپلیتیک نامیده می‌شود که طی آن سیاست آن کشور با استفاده از متغیرها و عوامل جغرافیایی تحت تأثیر قرار می‌گیرد هدف اولیه هر چالش ژئوپلیتیکی، منفعل‌سازی طرف مقابل برای تغییر رفتار است (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۱۲۲). پیتر هاگت چندین عامل جغرافیایی بالقوه

¹ Geopolitical interest

² Geopolitical Challenge

دردسرساز را که زمینه‌های مشاجره و منازعه میان کشورهای همسایه هستند به شرح ذیل به خوبی تشریح می‌کند.

۱. تمایل دولت محصور در خشکی برای دسترسی به آب‌های آزاد از طریق فضای سرزمینی کشور
۲. تغییر مرز بین‌المللی به دلیل تغییر مسیر رودخانه؛
۳. اختلاف در تعیین مرز و چگونگی بهره‌برداری از دریاچه مشترک؛
۴. گسترش سرزمینی و فضایی یک گروه واحد قومی - زبانی در دو سوی مرز بین‌المللی؛
۵. حمایت از گروه اقلیت وابسته به گروه اکثریت در آن سوی مرز؛
۶. جنبش یا جنبش‌های جدایی طلب در فضای داخلی یک کشور؛
۷. منابع مهم بین‌المللی در نزدیکی مرز یا امتدادیافته در دو سوی مرز مورد ادعای همسایگان
۸. ادعای یک کشور به خاک کشور همسایه برای حفظ موقعیت برتر و حیاتی مناطق و منابع مرزی خود (ادعای ارضی مبتنی بر تهدید شهرهای مرزی) (فرجی راد و موفقیان، ۱۳۹۱: ۸۰-۷۹).

محیط‌شناسی مسئله

۱) کشورهای حوزه خلیج فارس

منطقه خلیج فارس واقع در جنوب کشور در امتداد دریای عمان تا شبه جزیره عربستان کشیده شده که پس از خلیج مکزیک و خلیج هادسون سومین خلیج پهناور جهان است. وجود منابع سرشار نفت و گاز خلیج فارس این منطقه را به یک منطقه فعال ژئوپلیتیک و راهبردی در عرصه مناسبات بین‌المللی و منطقه‌ای تبدیل کرده است (حیدری و کاویانی، ۱۳۹۳: ۶۹). این منطقه، دربرگیرنده هشت کشور ایران، عربستان سعودی، عراق، کویت، امارات متحده عربی، قطر، عمان و بحرین است که هر یک از آن‌ها با در پیش گرفتن سیاست‌های مختلف درصدد کسب قدرت بیشتر، ارتقای وزن ژئوپلیتیکی خود و اثرگذاری بیشتر در این منطقه ژئوپلیتیکی هستند؛ این مسائل عاملی شده است تا در نظام منطقه‌ای خلیج فارس شاهد تعارض و بعضاً تضاد منافع ملی و امنیت ملی هر یک از نظام‌های سیاسی باشیم (فرجی راد و هاشمی، ۱۳۹۴: ۲۳۵). به‌طورکلی مهم‌ترین علل اهمیت این منطقه عبارت‌اند از:

۱. موقعیت ژئوکالچر و تأثیرگذاری فرهنگی و اعتقادی؛
۲. دارا بودن بندرها متعدد و بازار مصرف کالا؛
۳. موقعیت مهم ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیکی که حلقه ارتباطی بین شرق و غرب را تشکیل می‌دهد؛
۴. تنگه استراتژیک هرمز و جزایر مهمی که هر یک به‌تنهایی از اهمیت خاص برخوردارند؛

۵. اهمیت تاریخی آنکه مهد تمدن‌هایی چون تمدن پارسی و شریعت اسلامی شناخته شده است؛
 ۶. دارا بودن منابع آبی و زیرزمینی (فرجی راد و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۰).

۲) روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس

در دوران پهلوی دوم یعنی از سال ۱۳۱۱ تا ۱۳۵۷ هـ ش ایران ارتباطات و روابط گسترده‌ای را با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس ایجاد کرد که بیشتر تحت تأثیر مجموعه رویدادهای منطقه خلیج فارس و دریای عمان قرار داشت. روابط ایران در این دوره با کشورهای حاشیه خلیج فارس نظیر کویت، قطر و عمان بدون هیچ مسئله خاصی از قبل در سطح خوبی برقرار بود. این کشورها با توجه به همسایگی، قدرت و تسلط برتر ایران نسبت به خلیج فارس و تنگه هرمز همواره در فکر حفظ روابط خوب خود با ایران و حتی گسترش آن در زمان رژیم شاه بودند (ولی نژاد، ۱۳۹۳: ۴).

پس از انقلاب اسلامی ایران، رابطه شورای همکاری خلیج فارس و ج.ا. ایران به سه دوره قابل تقسیم است؛ دوره نخست که هم‌زمان با شکل‌گیری شورای همکاری خلیج فارس و سال‌های آغازین انقلاب اسلامی ایران است، با دوره جنگ ایران عراق برابری دارد. در این دوره عربستان سعودی و هم‌پیمانانش در شورای همکاری به دنبال کمک به عراق برای تضعیف بیشتر ایران و فرسایشی شدن جنگ و تضعیف قدرت ملی هر دو کشور عراق و ایران بودند. در دوره دوم در دهه ۱۹۹۰ علی‌رغم تلاش برای نزدیکی بیشتر دیپلماتیک ایران و کشورهای شورای همکاری به دلیل وجود چالش‌های ژئوپلیتیکی پایدار میان قدرت سیاسی کرانه شمالی و جنوبی خلیج فارس توفیق زیادی حاصل نشد. در دوره سوم که با شروع سال‌های نخست هزاره سوم آغاز شده است، بیش از گذشته چالش‌های سیاسی، ایدئولوژیکی و ژئوپلیتیکی میان دو قدرت منطقه‌ای ایران و عربستان سعودی وجود دارد. مناسبات سیاسی و ژئوپلیتیکی دو طرف کرانه شمالی و جنوبی خلیج فارس در دوره جدید از جنس تقابل و رویارویی آشکار و کامل است. پیشینه رابطه ایران با کشورهای جنوب خلیج فارس، دستخوش تحولات فراوانی بوده و تا کنون چالش‌ها و منازعه‌هایی میان ایران و برخی از کشورهای منطقه رخ داده است؛ اگرچه به باور صاحب‌نظران، دورنمای روابط ایران و اعراب از این شرایط کنونی، تیره‌تر نخواهد شد؛ با این وجود، این کشورها به دلیل همجواری منطقه‌ای، بهره‌مندی از میادین مشترک نفت و گاز با ایران و همچنین چالش‌ها و نگرانی‌های منطقه‌ای مشترک، یکی از موضوع‌های مهم حوزه سیاست خارجی و جغرافیای سیاسی ایران به‌شمار می‌آید.

(ویسی، ۱۳۹۷:۱۶۵). در روابط بین جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب خلیج فارس چند نکته مهم حائز اهمیت است که عبارت‌اند از:

۱. تأثیر و فشار کشورها و قدرت‌های فرا منطقه‌ای بر روابط کشورهای جنوب خلیج فارس با جمهوری اسلامی ایران؛

۲. عوامل شکل‌دهنده و تقویت‌کننده روابط ج.ا.ایران و این کشورها از دیدگاه ژئوپلیتیکی؛

۳. تأثیر روابط درون‌گروهی این کشورها در روابط با جمهوری اسلامی ایران. در حال حاضر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج را می‌توان به سه دسته تقسیم نمود:

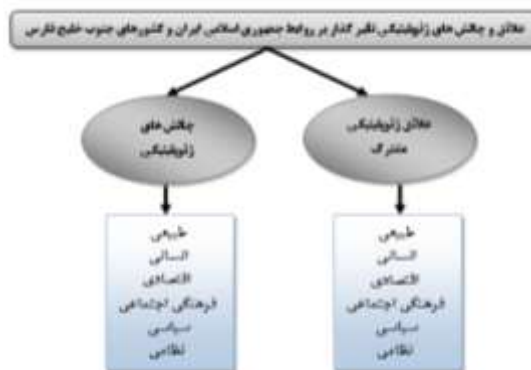
الف) دسته اول کشورهایی مانند عربستان، امارات متحده عربی و بحرین که در موضع تخصص و تنش بوده و همسو با سیاست‌های آمریکا هستند.

ب) دسته دوم کشورهایی مانند عمان و قطر هستند که هم سو با جمهوری اسلامی بوده و در موضع تعامل با جمهوری اسلامی ایران می‌باشند.

ج) دسته سوم کشوری مانند کویت می‌باشد که حد وسط را در سطح روابط داشته و گاهی در موضع تعامل و گاهی در موضع تخصص و هم سو با سیاست‌های آمریکا و عربستان است.

چارچوب نظری

در این تحقیق علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی بر مبنای نظر دکتر حافظ نیا در شش محور کلان موضوعی طبیعی، انسانی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، سیاسی و نظامی طبق شکل شماره یک در قالب چارچوب نظری تحقیق انتخاب و ارائه شده است.

شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ نوع کاربردی، با رویکرد آمیخته و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی است. نمونه آماری در این تحقیق ۴۰ نفر برآورد شده‌اند که شامل صاحب‌نظران و خبرگان نظامی و غیرنظامی و اساتید برجسته کشور در حوزه‌های دفاعی، سیاسی، روابط بین‌الملل، ژئوپلیتیک که دارای مدارک علمی دکتری و فوق‌لیسانس و حداقل سه سال دارای سابقه خدمت در مشاغل مرتبط با موضوع پژوهش می‌باشند، انتخاب گردیده‌اند. روش گردآوری اطلاعات، مطالعه‌ی کتابخانه‌ای (شامل کتب و مقالات پیرامون موضوع، استناد به اسناد و مدارک موجود) و بررسی‌های میدانی شامل مصاحبه عمیق و پرسش‌نامه است و روایی و پایایی پرسش‌نامه‌های تنظیمی بر اساس نظرات صاحب‌نظران خبره و فرمول آلفای کرونباخ (۰٫۸۸) و ضریب لاوشه (۰٫۸) مورد تأیید قرار گرفته در نهایت با کمک نرم‌افزار SPSS و با استفاده از روش آمار استنباطی و تکنیک آزمون فریدمن، مهم‌ترین علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس احصاء گردید.

یافته‌های تحقیق

برای احصاء گویه‌های متناسب علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر در روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب خلیج فارس انتخاب شده در تحقیق (طبیعی، انسانی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، سیاسی و نظامی) پس از انجام مطالعات کتابخانه‌ای و سپس با بهره‌گیری از مصاحبه حضوری، اخذ نظر خبرگان و صاحب‌نظران و تأیید آنان، در نهایت علائق ژئوپلیتیکی با ۳۴ گویه و چالش ژئوپلیتیکی با ۴۷ گویه احصاء و در قالب جداول ذیل ارائه گردیده‌اند. گویه‌ها به تفکیک شش عامل طبیعی، انسانی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، سیاسی (داخلی و بین‌المللی) و نظامی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱: علائق ژئوپلیتیکی مشترک مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس

حوزه	شرح علائق	ردیف
طبیعی	موقعیت حساس و استثنایی منطقه خلیج فارس و اهمیت آن در مبادلات اقتصادی و تجاری جهان	۱
	تنگه راهبردی هرمز و موقعیت استراتژیکی آن	۲
	وجود بنادر و گمرکات مهم در جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه	۳
	ایران و این کشورها دارای موقعیت بحری هستند	۴
انسانی	دین مشترک اسلام و دست‌یابی به اتحاد مسلمانان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها برای گسترش همکاری و روابط با کشورهای اسلامی	۵
	جمعیت زیاد و ظرفیت مسلمانان در سایر کشورها	۶

	وجود عده کثیری از ایرانیان در کشورهای منطقه و مردم عرب‌زبان در جمهوری اسلامی ایران	۷
	وجود شیعیان و پیوند مذهبی جمهوری اسلامی ایران با شیعیان منطقه	۸
	ذخایر نفت و گاز منطقه به‌عنوان یکی از منافع و علائق مشترک	۹
	اعمال نفوذ در سیاست‌گذاری‌های در اوپک	۱۰
	تبادلات دو و چندجانبه در خصوص طرح‌های انرژی	۱۱
	قابلیت‌های عظیم همکاری‌های منطقه‌ای بر اساس کارکرد توریستی	۱۲
	حفظ محیط‌زیست خلیج فارس (خلیج فارس از لحاظ زیست‌محیطی یک اکوسیستم به شمار می‌آید به‌طوری‌که هرگونه تغییر یا دگرگونی در عناصر آن، کل مجموعه سیستم را تحت تأثیر قرار می‌دهد)	۱۳
	ایجاد روابط اقتصادی امنیتی قوی در منطقه (در قالب همکاری‌های دو و چندجانبه)	۱۴
	جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی (چین و اروپا) در حوزه بهره‌برداری از منابع انرژی	۱۵
	وجود بیشترین مراودات اقتصادی ایران و امارات در میان کشورهای حوزه خلیج فارس	۱۶
	وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها جهت اجرای طرح‌های مشترک اقتصادی به‌ویژه در حوزه نفت و پتروشیمی ایران و عمان	۱۷
	مشترک بودن میدان عظیم پارس جنوبی در خلیج فارس بین ایران و قطر	۱۸
	مجاورت خلیج فارس و اقیانوس هند و تمایل این کشورها جلب حمایت و همکاری هند در منطقه	۱۹
	فعالیت در حوزه انرژی و فروش نفت به اروپا	۲۰
	تجارت بین‌الملل و همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای	۲۱
	چین به‌عنوان دومین مصرف‌کننده انرژی در دنیا و سومین واردکننده نفت خام	۲۲
	فعالیت‌های بازرگانی و خرید تسلیحات، ماشین‌آلات و تولیدات صنعتی از روسیه توسط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه	۲۳
	ایجاد ارتباط و تعامل با کشورهای دارای اشتراکات فرهنگی - تاریخی و دینی	۲۴
	وجود مکه و مدینه و مناسک عبادی حج عمره و تمتع به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای همگرایی بین ایران و عربستان سعودی	۲۵
	اهل تسنن ایران به‌عنوان علاقه ژئوپلیتیکی عربستان سعودی محسوب می‌شود و شیعیان و مکه مکرمه در عربستان سعودی جزء علائق ژئوپلیتیک ایران در عربستان محسوب می‌شود	۲۶
	هم‌جواری ایران و این کشورها به‌عنوان یکی دیگر از عوامل نیرومند همبستگی و دوستی و سرمنشأ هزاران مناسبات دوستانه و صمیمانه دیگر	۲۷
	عضویت جمهوری اسلامی ایران و تمامی شش کشور جنوبی خلیج فارس در سازمان کنفرانس اسلامی	۲۸
	برقراری روابط ایران و کشورهای منطقه به‌خصوص عربستان و قطر با روسیه در حوزه‌های سیاسی و نظامی	۲۹
	روابط نزدیک جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه با عمان	۳۰
	توسعه روابط سیاسی و اقتصادی ایران و کشورهای منطقه با اروپا	۳۱
	جلب حمایت بازیگران فرا منطقه‌ای مانند روسیه و چین	۳۲
	نظارت و کنترل ایران و عمان در حفظ امنیت تنگه راهبردی هرمز	۳۳
	تشکیل پیمان‌های امنیتی با برخی از کشورهای منطقه مانند عمان	۳۴

جدول ۲: چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط ج.ا. ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس

حوزه	شرح چالش	ردیف
طبیعی	تسلط امارات بر شاهراه‌ها، تنگه‌ها و بنادر کلیدی و راهبردی یمن و اشراف بر مستند (اشراف مستند بر تنگه هرمز برای ایران بسیار راهبردی و پراهمیت است)	۱
	تمایل ایران به گسترش حضور در یمن و تنگه باب‌المندب	۲
	حضور و مداخله قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در تنگه هرمز	۳
انسانی	تجانس مذهبی قطر با عربستان و تضاد با ایران به‌عنوان قدرت‌های منطقه‌ای	۴

	۵	عدم تجانس ایران از لحاظ نژادی و ترکیب قومی و زبانی با کشورهای منطقه
اقتصادی	۶	اختلاف در مورد بهره‌برداری از منابع هیدروکربنی
	۷	تولید مازاد نیاز بازار نفت توسط عربستان سعودی و عدم همکاری با ایران برای سیاست‌گذاری برای افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی
	۸	تشویق سایر بازیگران مانند عربستان توسط آمریکا به اعمال تحریم و فشار اقتصادی بیشتر علیه ایران
	۹	تحریم و محدود شدن واردات کالاهای مهم و صنعتی
	۱۰	حجم مبادلات اقتصادی این کشورها و آمریکا دارای رشد قابل توجهی است
	۱۱	این کشورها توان مالی فراوانی دارند و روندهای نوسازی اقتصادی و تحول اجتماعی این کشورها سیر صعودی دارد
	۱۲	رقابت ایران و عربستان در جهت کسب جایگاه بالاتر در اوپک
فرهنگی- اجتماعی	۱۳	نگرش‌های منفی کشورهای نسبت به هم تحت سیطره مباحثات تقابلی ایدئولوژیکی چون عرب-عجم و شیعه و سنی قرار گرفته است
	۱۴	مهم‌ترین عامل اختلاف و واگرایی دو کشور ایران و عربستان پس از عامل مذهبی و ایدئولوژیکی، عامل قومی است که ریشه تاریخی دارد
سیاسی	۱۵	کشورهای حوزه عربی خلیج فارس اعتقاد برنامه‌های هسته‌ای ایران دارند که در بلندمدت می‌تواند توازن قوای منطقه‌ای را به سود این کشور به هم بزند
	۱۶	حمایت از تروریسم و تسلیحات کشتار جمعی توسط برخی کشورهای این منطقه
	۱۷	نظام‌های غیر دمکراتیک کشورهای منطقه
	۱۸	حمله گروه ائتلاف شورای همکاری خلیج فارس به رهبری عربستان سعودی و برخی هم‌پیمانان عربستان (مراکش، مصر، اردن و سودان) و حمایت کشورهای عربی منطقه‌ای عضو شورا به‌غیر از عمان به یمن در ۲۵ مارس ۲۰۱۵
	۱۹	تخریب پیوند و استمرار اتحاد استراتژیک ایران با سوریه
	۲۰	حمایت جمهوری اسلامی ایران از جنبش‌ها و گروه‌های شیعی در منطقه به‌عنوان یکی از محورهای سیاست امنیتی ایران در منطقه
	۲۱	تحریف حقایق تاریخی و استفاده کشورهای عربی منطقه از عنوان مجعول در رابطه با نام خلیج فارس
	۲۲	تقابل ایران و عربستان در سوریه (یکی مقابله با داعش دیگری تقویت گروه داعش و به خطر انداختن امنیت سوریه)
	۲۳	افزایش نفوذ عربستان در کشورهای منطقه با تأسیس شورای همکاری خلیج فارس
	۲۴	حمایت از گروه‌های مخالف جمهوری اسلامی ایران مانند گروه‌های تروریستی منافقین و مخالفان از جمله گروهک عبدالملک ریگی توسط عربستان
	۲۵	مسئله لبنان و حزب الله و مسائل نوار غزه و حماس و جنگ‌های مختلف حماس با رژیم اشغالگر قدس یکی از چالش‌های ایران و عربستان است
	۲۶	حضور فعال عربستان سعودی در جریان توطئه شوم رژیم صهیونیستی به‌عنوان «معامله قرن»
	۲۷	سرکوب هماهنگ و همسوی قیام مردم بحرین از سوی دولت‌های عضو شورای همکاری خلیج فارس (عربستان سعودی و امارات متحده عربی)
	۲۸	ائتلاف‌سازی قطر با قدرت‌های فرا منطقه‌ای
	۲۹	عدم افراز مرز دریایی ایران و کویت؛ ادعای مالکیت کویت بر حوزه ایرانی آرش
	۳۰	اقدام یک‌جانبه دولت کویت در انعقاد قرارداد با عربستان سعودی برای فعالیت در حوزه ایرانی آرش
	۳۱	مطرح ساختن مداخلات ایران در کشورهای جنوبی خلیج فارس (بحرین و...)
	۳۲	بیگانگان در تمامی کشورهای منطقه خلیج فارس نفوذ فراوانی دارند
۳۳	توسعه همکاری و تعامل کشورهای حوزه خلیج فارس با رژیم صهیونیستی	
۳۴	جمهوری اسلامی ایران کشوری است که بر ایدئولوژی تأکید دارد	
۳۵	ایران مخالف حضور قدرت‌های بزرگ ولی کشورهای جنوب خلیج فارس موافق حضور این قدرت‌ها در منطقه هستند	
۳۶	تلاش و رقابت عربستان و ایران برای رهبری جهان اسلام	

	تحولات انقلابی بحرین و بیداری اسلامی	۳۷
	تلاش برای تحدید ایران و تحریک کشورهای منطقه علیه ایران	۳۸
	عربستان دارای حکومت پادشاهی و ایران از یک نوع جمهوری اسلامی برخوردار است	۳۹
	حمایت از بنیادگرایی اسلامی توسط عربستان و سایر کشورهای عربی منطقه	۴۰
	آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی به‌عنوان پایه سیاست خارجی ایران اسلامی	۴۱
	عقد قرارداد همکاری ناتو با اعضای شورای همکاری خلیج فارس از سال ۲۰۰۴ با هدف تقابل با ایران و در انزوا قرار دادن بیش از پیش جمهوری اسلامی ایران	۴۲
نظامی	سیر صعودی خریدهای نظامی کشورهای حوزه خلیج فارس و توجه ویژه به تقویت بنیه نظامی	۴۳
	ورود گسترده سامانه‌های اطلاعاتی امنیتی ایالات متحده آمریکا به امارات و تبدیل امارات به مهم‌ترین پایگاه اطلاعاتی منطقه، پایگاه‌های نظامی آمریکا در فجیره، (جبل علی) دومی و الظفره (ابوظبی)	۴۴
	حضور نظامی آمریکا در منطقه و در اختیار گرفتن پایگاه‌های نظامی متعدد، به‌منظور حفظ امنیت منافع خود و هم‌پیمانان آن کشور و تسلط بر تنگه هرمز	۴۵
	حضور بریتانیا پس از ۴۳ سال با تأسیس پایگاه نظامی دریای به بحرین	۴۶
	شکل‌گیری ائتلاف نظامی عربی	۴۷

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق:

در قسمت سؤالات شناختی، اطلاعات توصیفی مربوط به مشخصات جامعه نمونه شامل چهار سؤال (سطح تحصیلات، جایگاه خدمتی، سنوات خدمتی و میزان آشنایی با مسائل ژئوپلیتیک منطقه خلیج فارس) مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. فراوانی و درصد مربوط به سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان نشان‌دهنده آن است که ۷۷٫۵ درصد از آن‌ها دارای تحصیلات دکتری می‌باشند (۳۱ نفر). درصد مربوط به جایگاه خدمتی پاسخ‌دهندگان نشان‌دهنده آن است که ۹۰ درصد از آن‌ها در جایگاه سرتیپی بالاتر شاغل می‌باشند (معادل آن در سازمان‌های کشوری) (۳۶ نفر) و ۹۰ درصد جامعه نمونه، دارای سن خدمتی بالاتر از ۲۶ سال هستند (۳۶ نفر) و ۵۵ درصد از آنها به میزان خیلی زیاد با مسائل ژئوپلیتیک منطقه خلیج فارس آشنایی دارند (۲۲ نفر). با توجه به این موارد مشخص شد جامعه نمونه از روایی مطلوبی جهت پاسخ‌گویی به سؤالات برخوردار است.

۱- تجزیه و تحلیل کیفی با بهره‌گیری از مصاحبه با صاحب‌نظران:

محققین به‌منظور تکمیل اطلاعات لازم پیرامون جنبه‌های مختلف موضوع تحقیق، مبادرت به انجام مصاحبه با تعدادی از صاحب‌نظران و خبرگان حوزه دفاعی، ژئوپلیتیک و روابط بین‌الملل که مرتبط با موضوع می‌باشند (اعم از لشکری و کشوری) نموده و با طرح این سؤال که به نظر شما «مهم‌ترین علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط ج.ا. ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس کدام اند؟» نظرات مصاحبه‌شوندگان را به شرح ذیل دریافت نموده است:

علائق ژئوپلیتیکی به تمام وابستگی‌های کشورهای حوزه خلیج فارس به یکدیگر اطلاق می‌شود که این علائق شمال طیفی از مسائل اقتصادی مشترک مثل نفت، تجارت و غیره است. ایران و کشورهای نامبرده با خلیج فارس هم‌مرز هستند و هر رخدادی در خلیج فارس ناگزیر بر سرنوشت این کشورها تأثیر می‌گذارد. علائق ژئوپلیتیکی مشترک این کشورها می‌تواند جریان انرژی، حفظ و نگهداری محیط زیست دریایی خلیج فارس، امنیت کشتیرانی و تجارت مطمئن کالا و تعاملات مشترک ساکنین کرانه‌های ساحلی با همدیگر مطابق رویه تاریخی هزاران ساله باشد. در حوزه ژئوپلیتیک فرهنگی و اجتماعی با وجود عوامل قدرتمند تنش قومی - مذهبی، فرقه‌ای ولی اشتراکات دینی و فرهنگی از قبیل اسلام ناب، حج و مناسبات تاریخی و فرهنگی و اجتماعی می‌تواند از علائق ژئوپلیتیکی باشد. تمامی کشورها، به‌موجب موقعیت جغرافیایی خود به نوعی در معرض چالش‌های با همسایگان خود قرار دارند. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست به‌ویژه آنکه با دارا بودن ۱۵ همسایه، سومین کشور پر همسایه در جهان محسوب می‌شود. مشاجره بین دولت‌های هم‌جوار در این منطقه از نقطه نظر منشأ، ریشه و نوع تنش در چهار گروه کلی جای می‌گیرد:

۱. ژئوپلیتیکی؛
 ۲. ژئواکونومیکی؛
 ۳. ژئواستراتژیکی؛
 ۴. ژئوکالچری؛
- مهم‌ترین عوامل چالش ژئوپلیتیکی میان ایران و همسایگان در منطقه خلیج فارس عبارت‌اند از:
۱. تنوع و اختلافات قومی؛
 ۲. اختلافات مذهبی و ایدئولوژیک
 ۳. اختلافات سرزمینی؛
 ۴. بی‌ثباتی‌های سیاسی و دولت‌های ورشکسته؛
 ۵. تروریسم و تسلیحات کشتار جمعی؛
 ۶. انرژی؛
 ۷. حضور نظامی و دخالت‌های قدرت‌های بزرگ؛
 ۸. تداخل علائق و منابع فرهنگی؛
 ۹. متأثر شدن قومیت‌های ناحیه‌ای از کشورهای هم‌جوار؛
 ۱۰. ناپایداری دولت‌ها؛
 ۱۱. قدرت‌سازی‌های جغرافیایی و قدرت آفرینی منطقه‌ای؛
 ۱۲. رژیم اشغالگر قدس؛
 ۱۳. حرکت به سمت نظامی‌گری و خریده‌های نظامی
 ۱۴. اختلاف در رابطه با نام خلیج فارس؛
 ۱۵. فقدان مشروعیت داخلی و در نتیجه ضعف سیاست داخلی کشورهای حاشیه خلیج فارس؛
 ۱۶. عدم توازن قدرت‌های منطقه‌ای با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی؛

ب) تجزیه و تحلیل کمی با بهره‌گیری از اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق پرسش‌نامه:

پس از مرحله شناسایی علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی، در قالب پرسش‌نامه محققین ساخته شامل ۸۱ سؤال (بسته - پاسخ) این عوامل دسته‌بندی شده به ۲۵ نفر از حجم نمونه واگذار و از آن‌ها خواسته شد تأثیر هرکدام از این گویه‌ها را در روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) تعیین نمایند که جمع‌بندی پاسخ‌نامه به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۳: جدول توزیع فراوانی علائق ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس

رتبه‌بندی فریدمن	سطح معناداری (SIG)	میانگین وزنی	فراوانی مشاهده شده					علائق ژئوپلیتیکی	ردیف
			خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
26.62	0.00	۴,۹۲	0	0	0	2	23	1	تنگه راهبردی هرمز و موقعیت استراتژیکی آن
26.26	0.00	۴,۶۸	0	0	0	3	22	2	موقعیت حساس و استثنایی منطقه خلیج فارس و اهمیت آن در مبادلات اقتصادی و تجاری
25.88	0.00	۴,۸۴	0	0	0	4	21	3	ذخایر نفت و گاز منطقه به‌عنوان یکی از منافع و علائق مشترک
25.48	0.00	۴,۸۰	0	0	0	5	20	4	تجارت بین‌الملل و همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای
25.06	0.00	۴,۷۶	۰	۰	۰	۶	۱۹	5	دین مشترک اسلام و دست‌یابی به اتحاد مسلمانان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها برای گسترش همکاری و روابط با کشورهای اسلامی
24.76	0.00	۴,۷۶	۰	۰	۲	۲	۲۱	6	وجود مکه و مدینه و مناسک عبادی حج عمره و تمتع به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای همگرایی بین ایران و عربستان سعودی
24.52	0.00	۴,۷۲	۰	۰	۱	۵	۱۹	7	تبادلات دو و چندجانبه در خصوص طرح‌های انرژی
24.36	0.00	۴,۶۸	۰	۰	۳	۲	۲۰	8	مشترک بودن میدان عظیم پارس جنوبی در خلیج فارس بین ایران و قطر
23.94	0.00	۴,۶۸	۰	۰	۲	۴	۱۹	9	وجود شیعیان و پیوند مذهبی جمهوری اسلامی ایران با شیعیان منطقه
23.48	0.00	۴,۶۴	۰	۰	۲	۵	۱۸	10	تشکیل پیمان‌های امنیتی با برخی از کشورهای منطقه مانند عمان
22.98	0.00	۴,۶۴	۰	۰	۲	۵	۱۸	11	اعمال نفوذ در سیاست‌گذاری‌های در اوپک
22.98	0.00	۴,۶۰	۰	۰	۲	۶	۱۷	12	روابط نزدیک جمهوری اسلامی ایران و

								کشورهای منطقه با عمان	
22.50	0.00	۴,۵۶	۰	۰	۲	۷	۱۶	وجود بیشترین مراودات اقتصادی ایران و امارات در میان کشورهای شورای همکاری خلیج فارس	13
22.44	0.00	۴,۵۶	۰	۰	۰	۱۱	۱۴	ایجاد ارتباط و تعامل با کشورهای دارای اشتراکات فرهنگی - تاریخی و دینی	14
22.42	0.00	۴,۵۲	۰	۱	۱	۶	۱۷	اهل تسنن ایران به‌عنوان علاقه ژئوپلیتیکی عربستان سعودی محسوب و شیعیان و مکه مکره در عربستان سعودی جزء علائق ژئوپلیتیک ایران می‌شوند	15
21.40	0.00	۴,۴۸	۰	1	2	6	16	قابلیت‌های عظیم همکاری‌های منطقه‌ای بر اساس کارکرد توریستی	16
18	0.00	۴,۲۸	۰	۰	۰	۱۸	۷	توسعه روابط سیاسی و اقتصادی اروپا با ایران و کشورهای منطقه	17
16.78	0.00	۴,۲	۰	۰	۱	۱۸	۶	ایران و این کشورها دارای موقعیت بحری هستند	18
15.96	0.00	۴,۱۶	۰	۰	۰	۲۱	۴	وجود بنادر و گمرکات مهم در جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه	19
15.74	0.00	۴,۱۲	۰	۰	۴	۱۴	۷	جلب حمایت بازیگران فرا منطقه‌ای مانند روسیه و چین	20
14.66	0.00	۴,۰۴	۰	۰	۶	۱۲	۷	نظارت و کنترل ایران و عمان در حفظ امنیت تنگه راهبردی هرمز	21
13.98	0.0۱	۳,۹۶	۰	۰	۷	۱۲	۶	هم‌جواری ایران و این کشورها به‌عنوان یکی دیگر از عوامل نیرومند همبستگی و دوستی	22
12.48	0.00	۳,۹۲	۰	۰	۵	۱۷	۳	چین به‌عنوان دومین مصرف‌کننده انرژی در دنیا و سومین واردکننده نفت	23
12.14	0.00	۳,۸۸	۰	۰	۷	۱۴	۴	برقراری روابط ایران و کشورهای منطقه به‌خصوص عربستان و قطر با روسیه در حوزه‌های سیاسی و نظامی	24
12.14	0.00	۳,۸	۰	۰	۸	۱۴	۳	وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها جهت اجرای طرح‌های مشترک اقتصادی به‌ویژه در حوزه نفت و پتروشیمی ایران و عمان	25
10.48	0.00	۳,۷۶	۰	۰	۸	۱۵	۲	جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی (چین و اروپا) در حوزه بهره‌برداری از منابع انرژی	26
10.3	0.00	۳,۷۲	۰	۰	۱۱	۱۰	۴	ایجاد روابط اقتصادی امنیتی قوی در منطقه (در قالب همکاری‌های دو و چندجانبه)	27
10.18	0.00	۳,۷۰	۰	۰	۷	۱۴	۴	فعالیت‌های بازرگانی و خرید تسلیحات، ماشین‌آلات و تولیدات صنعتی از روسیه توسط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه	28

9.5	0.0۱	۳,۶۸	۰	۰	۱۰	۱۳	۲	فعالیت در حوزه انرژی و فروش نفت به اروپا	29
9.04	0.00	۳,۶۴	۰	۳	۵	۱۵	۲	مجاورت خلیج فارس و اقیانوس هند و تمایل این کشورها به جلب حمایت و همکاری هند در منطقه	30
8.1	0.00	۳,۴	۰	7	4	12	2	وجود عده کثیری از ایرانیان در کشورهای منطقه و مردم عرب‌زبان در جمهوری اسلامی ایران	31
7.86	0.00	۳,۴۴	۰	۳	۱۳	۴	۵	حفظ محیط‌زیست خلیج فارس	32
6.34	0.0۱	۳,۲۴	۱	4	12	4	۴	عضویت ایران و تمامی شش کشور جنوبی خلیج فارس در سازمان کنفرانس اسلامی	33
6.24	0.00	۳,۲	2	3	12	4	4	جمعیت زیاد و ظرفیت مسلمانان در سایر کشورها	34

جدول ۴: جدول توزیع فراوانی چالش‌های ژئوپلیتیک مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس

رتبه‌بندی فریدمن	سطح معناداری (SIG)	میانگین وزنی	فراوانی مشاهده‌شده					چالش ژئوپلیتیکی	ردیف
			$\frac{f_1}{n}$	$\frac{f_2}{n}$	$\frac{f_3}{n}$	$\frac{f_4}{n}$	$\frac{f_5}{n}$		
35.36	0.00	۴,۸۸	0	0	1	1	23	سیر صعودی و توجه ویژه به خریدها و تقویت بنیه نظامی کشورهای حوزه خلیج فارس	1
35.24	0.00	۴,۸۴	0	0	0	4	21	حضور و مداخله قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در تنگه هرمز	2
35.16	0.00	۴,۸۴	0	0	0	۲	23	حمایت جمهوری اسلامی ایران از جنبش‌ها و گروه‌های شیعی در منطقه به‌عنوان یکی از محورهای سیاست امنیتی ایران در منطقه	3
34.68	0.00	۴,۸۰	0	0	0	5	20	تشویق سایر بازیگران مانند عربستان توسط آمریکا به اعمال تحریم و فشار اقتصادی بیشتر علیه ایران	4
34.16	0.00	۴,۸۰	0	0	2	1	22	تخریب پیوند و استمرار اتحاد استراتژیک ایران با سوریه	5
34.16	0.00	۴,۸۰	0	0	2	1	22	حضور نظامی آمریکا در منطقه و در اختیار گرفتن پایگاه‌های نظامی متعدد، به‌منظور حفظ امنیت منافع خود و هم‌پیمانان و تسلط بر تنگه هرمز	6
33.62	0.00	۴,۷۶	0	0	2	2	21	حمایت از تروریسم و تسلیحات کشتار جمعی توسط برخی کشورهای این منطقه	7
33.62	0.00	۴,۷۶	0	0	2	2	21	حمایت از گروه‌های مخالف جمهوری اسلامی ایران مانند گروه‌های تروریستی منافقین و مخالفان از جمله گروهک عبدالملک ریگی	8

								توسط عربستان	
33.32	0.00	۴,۷۲	0	0	1	5	19	تحریر حقایق تاریخی و استفاده کشورهای عربی منطقه از عنوان مجعول در رابطه با نام خلیج فارس	9
32.88	0.00	۴,۷۲	0	0	1	4	20	تقابل ایران و عربستان در سوریه (یکی مقابله با داعش دیگری تقویت گروه داعش و به خطر انداختن امنیت سوریه)	10
32.22	0.00	۴,۶۸	0	0	3	2	20	عقد قرارداد همکاری ناتو با اعضای شورای همکاری خلیج فارس از سال ۲۰۰۴ با هدف تقابل با ایران و در انزوا قرار دادن بیش از پیش جمهوری اسلامی ایران	11
32.1	0.00	۴,۶۸	0	0	2	4	19	ورود گسترده سامانه‌های اطلاعاتی امنیتی ایالات متحده آمریکا به امارات و تبدیل امارات به مهم‌ترین پایگاه اطلاعاتی منطقه، پایگاه‌های نظامی آمریکا در فجیره، (جبل علی) دومی و الظفره (ابوظبی)	12
31.9	0.00	۴,۶۴	0	0	2	5	18	تولید مازاد نیاز بازار نفت توسط عربستان سعودی و عدم همکاری با ایران برای سیاست‌گذاری برای افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی	13
32.86	0.00	۴,۶۴	0	0	0	9	16	افزایش نفوذ عربستان در کشورهای منطقه با تأسیس شورای همکاری خلیج فارس	14
32.5	0.00	۴,۶۴	0	0	0	8	17	توسعه همکاری و تعامل کشورهای حوزه خلیج فارس با رژیم صهیونیستی	15
31.90	0.00	۴,۶	0	0	2	6	17	مسئله لبنان و حزب الله و مسائل نوار غزه و حماس و جنگ‌های مختلف حماس با رژیم اشغالگر قدس یکی از چالش‌های ایران و عربستان است	16
31.86	0.00	۴,۶	0	0	3	4	18	بیگانگان در تمامی کشورهای منطقه خلیج فارس نفوذ فراوانی دارند	17
31.24	0.00	۴,۵۶	0	0	3	5	17	عربستان دارای حکومت پادشاهی و ایران از یک نوع جمهوری اسلامی برخوردار است	18
31.06	0.00	۴,۵۶	0	0	2	7	16	تحریم و محدود شدن واردات کالاهای مهم و صنعتی ایران	19
30.58	0.00	۴,۵۲	0	0	2	8	15	مهم‌ترین عامل اختلاف و واگرایی دو کشور ایران و عربستان پس از عامل مذهبی و ایدئولوژیک، عامل قومی است که ریشه تاریخی دارد	20
30.4	0.00	۴,۵۲	0	0	0	12	13	حمله گروه ائتلاف شورای همکاری	21

									خلیج فارس به رهبری عربستان سعودی و برخی هم‌پیمانان عربستان (مراکش، مصر، اردن و سودان) و حمایت کشورهای عربی منطقه‌ای عضو شورا به‌غیراز عمان به یمن در مارس 2015	
29.96	0.00	۴,۴۸	0	0	3	7	15	22	کشورهای حوزه خلیج فارس اعتقاد دارند که برنامه‌های هسته‌ای ایران در می‌تواند توازن قوای منطقه‌ای را به سود این کشور به هم بزند	
29.86	0.00	۴,۴	0	0	3	9	13	23	تلاش برای تجدید ایران و تحریک کشورهای منطقه علیه ایران	
29.0.2	0.00	۴,۳۶	0	0	2	12	11	24	حمایت از بنیادگرایی اسلامی توسط عربستان و سایر کشورهای عربی منطقه	
27.5	0.00	۴,۳۲	0	0	4	9	12	25	مطرح ساختن مداخلات ایران در کشورهای جنوبی خلیج فارس	
26.64	0.00	۴,۲	0	0	3	14	8	26	آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی به‌عنوان پایه سیاست خارجی ایران	
25.82	0.00	۴,۰۴	0	0	6	12	7	27	نظام‌های غیردمکراتیک کشورهای منطقه	
23.1	0.00	۴	0	0	3	19	3	28	تلاش و رقابت عربستان و ایران برای رهبری جهان اسلام	
19.8	0.00	۳,۹۶	0	0	3	17	4	29	اختلاف در مورد بهره‌برداری از منابع هیدروکربنی	
19.34	0.00	۳,۹۶	0	0	6	14	5	30	رقابت ایران و عربستان در جهت کسب جایگاه بالاتر در اوپک	
18.4	0.00	۳,۸۸	0	0	9	10	6	31	عدم تجانس ایران از لحاظ نژادی و ترکیب قومی و زبانی با کشورهای منطقه	
17.92	0.00	۳,۸۸	0	0	7	14	4	32	تحولات انقلابی بحرین و بیداری اسلامی	
16.9	0.00	۳,۸۴	0	0	۷	۱۵	۳	33	اقدام یک‌جانبه دولت کویت در انعقاد قرارداد با عربستان سعودی برای فعالیت در حوزه ایرانی آرش	
16.28	0.00	۳,۸۴	0	0	9	11	5	34	ایران مخالف حضور قدرت‌های بزرگ ولی کشورهای جنوب خلیج فارس موافق حضور این قدرت‌ها در منطقه هستند	
15.96	0.00	۳,۸	0	۱	6	15	3	35	عدم افراز مرز دریایی ایران و کویت؛ ادعای مالکیت کویت بر حوزه ایرانی آرش	
15.34	0.00	۳,۷۲	0	0	11	10	4	36	تمایل ایران به گسترش حضور در یمن و تنگه باب‌المندب	
14.58	0.00	۳,۷۲	0	0	11	10	4	37	حجم مبادلات اقتصادی این کشورها و آمریکا دارای رشد قابل توجهی است	
13.94	0.00	۳,۶۸	0	3	6	12	4	38	تسلط امارات بر شاهراه‌ها، تنگه‌ها و بنادر	

								کلیدی و راهبردی یمن و اشراف بر مستدم (اشراف مستدم بر تنگه هرمز برای ایران بسیار راهبردی است)	
13.94	0.00	۳,۶۸	0	3	8	8	6	این کشورها توان مالی فراوانی دارند و روندهای نوسازی اقتصادی و تحول اجتماعی این کشورها سیر صعودی دارد	39
13.8	0.00	۳,۶۸	0	2	10	7	6	حضور فعال عربستان سعودی در جریان توطئه شوم رژیم صهیونیستی به عنوان «معامله قرن»	40
13.78	0.00	۳,۶۴	0	1	10	11	3	نگرش‌های منفی کشورها نسبت به هم تحت سیطره مباحثات تقابلی ایدئولوژیکی چون عرب-عجم و شیعه و سنی قرار گرفته است	۴۱
13.48	0.00	۳,۶۰	1	1	10	8	5	تجانس مذهبی قطر با عربستان و تضاد با ایران به عنوان قدرت‌های منطقه‌ای	۴۲
12.7	0.00	۳,۶	0	0	16	3	6	جمهوری اسلامی ایران کشوری است که بر ایدئولوژی تأکید دارد	۴۳
12.7	0.00	۳,۶	0	2	11	7	5	شکل‌گیری ائتلاف نظامی عربی	۴۴
12.38	0.00	۳,۵۶	0	0	15	6	4	حضور بریتانیا پس از ۴۳ سال با تأسیس پایگاه نظامی دریایی به بحرین	۴۵
10.66	0.00	۳,۵۲	0	0	۱۶	6	۳	ائتلاف‌سازی قطر با قدرت‌های فرا منطقه‌ای	۴۶
9.82	0.00	۳,۴	5	0	10	5	5	سرکوب هماهنگ و همسوی قیام مردم بحرین از سوی دولت‌های عضو شورای همکاری خلیج‌فارس (عربستان و امارات متحده عربی)	۴۷

با استفاده از اطلاعات مندرج در جداول بالا، عواملی که درجه امتیاز ۴/۵ به بالا را دریافت نموده‌اند، انتخاب و به‌عنوان مهم‌ترین علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط دوجانبه ایران و کشورهای جنوب خلیج‌فارس ارائه گردیدند.

الف) مهم‌ترین علائق ژئوپلیتیکی مشترک مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج‌فارس

۱. تنگه راهبردی هرمز و موقعیت استراتژیکی آن
۲. موقعیت حساس و استثنایی منطقه خلیج‌فارس و اهمیت آن در مبادلات اقتصادی و تجاری
۳. ذخایر نفت و گاز منطقه به‌عنوان یکی از منافع و علائق مشترک
۴. تجارت بین‌الملل و همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای
۵. دین مشترک اسلام و دستیابی به اتحاد مسلمانان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها برای گسترش همکاری و روابط با کشورهای اسلامی
۶. وجود مکه و مدینه و مناسک عبادی حج عمره و تمتع به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای

همگرایی بین ایران و عربستان سعودی

۷. تبادلات دو و چندجانبه در خصوص طرح‌های انرژی
 ۸. وجود شیعیان و پیوند مذهبی جمهوری اسلامی ایران با شیعیان منطقه
 ۹. مشترک بودن میدان عظیم پارس جنوبی در خلیج فارس بین ایران و قطر
 ۱۰. تشکیل پیمان‌های امنیتی با برخی از کشورهای منطقه مانند عمان
 ۱۱. اعمال نفوذ در سیاست‌گذاری‌های در اوپک
 ۱۲. روابط نزدیک جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه با عمان
 ۱۳. وجود بیشترین مراودات اقتصادی ایران و امارات در میان کشورهای حوزه خلیج فارس
 ۱۴. ایجاد ارتباط و تعامل با کشورهای دارای اشتراکات فرهنگی - تاریخی و دینی
 ۱۵. اهل تسنن ایران به‌عنوان علاقه ژئوپلیتیکی عربستان سعودی و شیعیان و مکه مکرمه در عربستان سعودی جزء علائق ژئوپلیتیک ایران محسوب می‌شوند.
- ب) مهم‌ترین چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس
۱. سیر صعودی و توجه ویژه به خریده‌ها و تقویت بنیه نظامی کشورهای حوزه خلیج فارس
 ۲. حضور و مداخله قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در تنگه هرمز
 ۳. حمایت ج.ا.ایران از جنبش‌ها و گروه‌های شیعی در منطقه به‌عنوان یکی از محورهای سیاست امنیتی ایران در منطقه
 ۴. تشویق سایر بازیگران مانند عربستان توسط آمریکا به اعمال تحریم و فشار اقتصادی بیشتر علیه ایران
 ۵. تخریب پیوند و استمرار اتحاد استراتژیک ایران با سوریه
 ۶. حضور نظامی آمریکا در منطقه و در اختیار گرفتن پایگاه‌های نظامی متعدد، به‌منظور حفظ امنیت منافع خود و هم‌پیمانان آن کشور و تسلط بر تنگه هرمز
 ۷. حمایت از تروریسم و تسلیحات کشتارجمعی توسط برخی کشورهای این منطقه
 ۸. حمایت از گروه‌های مخالف ج.ا.ایران مانند گروه‌های تروریستی منافقین و مخالفان از جمله گروهک عبدالمالک ریگی توسط عربستان
 ۹. تحریف حقایق تاریخی و استفاده کشورهای عربی منطقه از عنوان مجعول در رابطه با نام خلیج فارس

۱۰. تقابل ایران و عربستان در سوریه (یکی مقابله با داعش دیگری تقویت گروه داعش و به خطر انداختن امنیت سوریه)
۱۱. عقد قرارداد همکاری ناتو با اعضای شورای همکاری خلیج فارس از سال ۲۰۰۴ با هدف تقابل با ایران و در انزوا قرار دادن بیش از پیش جمهوری اسلامی ایران
۱۲. ورود گسترده سامانه‌های امنیتی اطلاعاتی ایالات متحده به امارات و تبدیل امارات به مهم‌ترین پایگاه اطلاعاتی منطقه‌ای؛ همکاری‌های اطلاعاتی و نظامی گسترده، پایگاه‌های نظامی آمریکا در فجیره، (جبل علی) دویی و الظفره (ابوظبی)
۱۳. تولید مازاد نیاز بازار نفت توسط عربستان سعودی و عدم همکاری با ایران برای سیاست‌گذاری برای افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی
۱۴. افزایش نفوذ عربستان در کشورهای منطقه با تأسیس شورای همکاری خلیج فارس
۱۵. توسعه همکاری و تعامل کشورهای حوزه خلیج فارس با رژیم صهیونیستی
۱۶. مسئله لبنان و حزب الله و مسائل نوار غزه و حماس و جنگ‌های مختلف حماس با رژیم اشغالگر قدس به عنوان یکی از چالش‌های ایران و عربستان
۱۷. حضور و نفوذ زیاد بیگانگان در تمامی کشورهای منطقه خلیج فارس
۱۸. عربستان دارای حکومت پادشاهی و حکومت ایران از نوع جمهوری اسلامی
۱۹. تحریم و محدود شدن واردات کالاهای مهم و صنعتی ایران
۲۰. مهم‌ترین عامل اختلاف و واگرایی دو کشور ایران و عربستان پس از عامل مذهبی و ایدئولوژیک، عامل قومی است که ریشه تاریخی دارد
۲۱. حمله گروه ائتلاف شورای همکاری خلیج فارس به رهبری عربستان سعودی و برخی هم‌پیمانان عربستان به یمن در ۲۵ مارس ۲۰۱۵.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

با عنایت به اینکه این تحقیق در راستای پاسخگویی به سؤال اصلی آن که اشعار می‌دارد «علائق مشترک و چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط میان کشورهای جنوب خلیج فارس و جمهوری

اسلامی ایران کدام‌اند؟» «انجام گردیده است، نتایج این تحقیق بیانگر آن است در چالش‌های ژئوپلیتیکی حاکم بر روابط ایران و کشورهای مزبور، سهم چالش‌های ژئوپلیتیکی برآمده از مؤلفه‌های سیاسی پروزن است و سرریز شدن مسائل و مشکلات این مؤلفه، سبب اغتشاش در فرآوری پتانسیل‌های ژئوپلیتیکی مشترک و فرصت‌های موجود در سایر حوزه‌ها از قبیل اقتصاد، امنیت و غیره شده است. برابر جدول شماره چهار، تعداد ۲۱ عامل اصلی چالش مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس احصاء و به ترتیب اهمیت وزنی آن‌ها مرتب شده‌اند که از میان آنها بر اساس نتایج تحلیل‌های کمی حاصل از پرسش‌نامه‌ها و نظرات خبرگان، دو عامل یعنی «سیر صعودی و توجه ویژه به خریدها و تقویت بنیه نظامی کشورهای حوزه خلیج فارس» و «حضور و مداخله قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در تنگه هرمز» به ترتیب با ضریب ارجحیت ۳۵،۳۶ و ۳۵،۲۴ از تأثیرگذاری بیشتری بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس برخوردار و نقش زیادی در واگرایی دارند. برخی دیگر از چالش‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس عبارت‌اند از:

۱. حمایت ج.ا.ایران از جنبش‌ها و گروه‌های شیعی در منطقه به‌عنوان یکی از محورهای سیاست امنیتی ایران در منطقه

۲ تشویق سایر بازیگران مانند عربستان توسط آمریکا به اعمال تحریم و فشار اقتصادی بیشتر علیه ایران

۳ حضور نظامی آمریکا در منطقه و در اختیار گرفتن پایگاه‌های نظامی متعدد، به‌منظور حفظ امنیت منافع خود و هم‌پیمانان آن کشور و تسلط بر تنگه هرمز

برابر جدول شماره سه در مجموع ۱۵ عامل علائق ژئوپلیتیکی مشترک مؤثر بر روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس احصاء شده‌اند که از میان آن‌ها دو عامل یعنی «تنگه راهبردی هرمز و موقعیت استراتژیکی آن» و «موقعیت حساس و استثنایی منطقه خلیج فارس و اهمیت آن در مبادلات اقتصادی و تجاری» به ترتیب با ضریب ارجحیت ۲۶،۶۲ و ۲۶،۲۶ از تأثیرگذاری بیشتری در روابط ج.ا.ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس برخوردار و دارای نقش زیادی در همگرایی و تنش‌زدایی می‌باشد برخی دیگر از علائق مشترک ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط ایران و کشورهای جنوب خلیج فارس ارائه گردیدند.

۱. ذخایر نفت و گاز منطقه به‌عنوان یکی از منافع و علائق مشترک

۲. تجارت بین‌الملل و همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای
۳. دین مشترک اسلام و دست‌یابی به اتحاد مسلمانان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها برای گسترش همکاری و روابط با کشورهای اسلامی
۴. دین مشترک اسلام و دست‌یابی به اتحاد مسلمانان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها برای گسترش همکاری و روابط با کشورهای اسلامی

ب- پیشنهادها:

۱. برنامه‌ریزان سیاست خارجی و اقتصادی، علائق و چالش‌های ژئوپلیتیکی را در برنامه‌های هدفمند کاهش تنش و افزایش توسعه روابط به ویژه اقتصادی و سیاسی، مد نظر قرار دهند.
۲. کارگزاران سیاست خارجی با توجه به این عوامل از طریق مجامع بین‌المللی و منطقه‌ای در خصوص رفع ابهام‌ها و اختلافات اقدام و زمینه افزایش توافقات بیشتر و کاهش تنش در منطقه را فراهم نمایند.
۳. نخبگان و شخصیت‌های دانشگاهی ج.ا.ایران با استفاده از رسانه‌های جمعی مخصوصاً شبکه‌های اجتماعی، توانمندی‌های ج.ا.ایران به خصوص ارتقای قابلیت‌های نظامی را منتشر نمایند تا این موضوع که ج.ا.ایران تنها به دنبال افزایش امنیت خود در منطقه می‌باشد، برای نخبگان و مردم کشورهای جنوب خلیج فارس روشن گردد.

فهرست منابع

منابع فارسی:

- احمدی پور، زهرا و قادری حاجت، مصطفی و مختاری هشی حسین، (۱۳۸۹)، تحلیل ژئوپلیتیکی فرصت‌ها و چالش‌های همگرایی در منطقه غرب آسیا، دو فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره اول، صص ۳۶-۱۸.
- پیشگاهی فرد، زهرا و شیراوند، صارم، (۱۳۹۷)، تأثیر مولفه‌های فرهنگ استراتژیک بر کدهای ژئوپلیتیک اوکراین، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۱۰۲، تابستان، صص ۳۷-۳.
- جمالی، حسین. (۱۳۸۵). تاریخ و اصول روابط بین‌المللی، قم: پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
- حافظ نیا، محمدرضا و رومینا، ابراهیم. (۱۳۹۶). تأثیر علائق ژئوپلیتیکی ایران و عربستان در ایجاد چالش‌های منطقه‌ای در جنوب غرب آسیا، تحقیقات جغرافیایی، شماره دوم، صص ۲۰-۹.
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۹۰)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.
- حافظ نیا، مصاحبه علمی، مورخه ۹۸/۸/۲۸.
- حیدری موصولو، طهمورث و کاویانی راد، مراد، (۱۳۹۳)، تأثیر چالش ژئوپلیتیک بر همبستگی ملی مطالعه موردی جزایر سه گانه، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، شماره ۲۱، صص ۸۷-۶۳.
- عزتی، عزت اله. (۱۳۸۰). «ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم». تهران: انتشارات سمت.
- فرجی راد، عبدالرضا و هاشمی، سید مصطفی، (۱۳۹۴)، نقش نظام‌های سیاسی نامتجانس حوزه خلیج فارس در بی‌ثبات‌سازی امنیت منطقه، فصلنامه مجلس و راهبرد، شماره ۸۲.
- فرجی راد، عبدالرضا و قربانی نژاد، ربیاز، (۱۳۹۵)، تبیین تأثیر عوامل فرهنگی بر تنش و منازعه در خاورمیانه، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، سال یازدهم، شماره ۷۸، صص ۱۸۹-۱۶۵.
- فرجی راد عبدالرضا و موفقیان، (۱۳۹۱)، بررسی و تحلیل منشأ جغرافیایی و فرهنگی تنش بین ایران و پاکستان، پژوهشنامه خراسان بزرگ، شماره ۱.
- قوام، سید عبدالعلی، (۱۳۷۳)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌المللی، تهران: سمت.
- ولی‌نژاد ماکویی، محسن، (۱۳۹۳)، روابط ایران با کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس در دوره پهلوی دوم، دانشگاه ارومیه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- مؤمن، ساسان، (۱۳۹۶)، رساله دکتری با عنوان طراحی الگوی تدوین سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر حوزه خلیج فارس، تهران دانشگاه علی دفاع ملی.
- ویسی، هادی، (۱۳۹۷)، واکاوی چالش‌های ژئوپلیتیکی رابطه شورای همکاری خلیج فارس با ایران و تأثیر آن بر جهان اسلام، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، شماره ۲۵، صص ۱۶۷-۵.

